

PREZES RADY MINISTRÓW

Warszawa, dnia 26 sierpnia 2014 r.

RM-10-77-14

Pani Ewa KOPACZ

Marszałek Sejmu

Szanowna Pani Marszałek

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przedstawiam Sejmowi

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych.

W załączeniu przedstawiam także opinię dotyczącą zgodności proponowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej.

Jednocześnie uprzejmie informuję, że do prezentowania stanowiska Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych został upoważniony Minister Sprawiedliwości.

Z poważaniem

U S T A W A

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁾

Art. 1. W ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121 i 827) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 1015 § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. Brak oświadczenia spadkobiercy w terminie określonym w § 1 jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza.”;

2) uchyla się art. 1016;

3) w art. 1031 § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. W razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w wykazie inwentarza albo spisie inwentarza stanu czynnego spadku. Powyższe ograniczenie odpowiedzialności odpada, jeżeli spadkobierca podstępnie pominął w wykazie inwentarza lub podstępnie nie podał do spisu inwentarza przedmiotów należących do spadku lub przedmiotów zapisów windykacyjnych albo podstępnie uwzględnił lub podał nie istniejące długi.”;

4) po art. 1031 dodaje się art. 1031¹–1031⁴ w brzmieniu:

„Art. 1031¹. § 1. Spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zapisobierca windykacyjny i wykonawca testamentu mogą złożyć w sądzie albo przed notariuszem wykaz inwentarza. Wykaz inwentarza składany przed notariuszem zostaje objęty protokołem.

§ 2. Wykaz inwentarza może zostać złożony wspólnie przez więcej niż jednego spadkobiercę, zapisobiercę windykacyjnego lub wykonawcę testamentu.

§ 3. W wykazie inwentarza z należyłą starannością ujawnia się przedmioty majątkowe należące do spadku oraz przedmioty zapisów windykacyjnych, z podaniem

¹⁾ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, ustawę z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku, a także długi spadkowe i ich wysokość.

§ 4. W razie ujawnienia po złożeniu wykazu inwentarza przedmiotów majątkowych lub długów spadkowych pominiętych w wykazie inwentarza składający wykaz uzupełnia go. Do uzupełnienia wykazu stosuje się przepisy dotyczące składania wykazu inwentarza.

Art. 1031². § 1. Wykaz inwentarza składany w sądzie sporządza się według ustalonego wzoru.

§ 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określi:

- 1) wzór wykazu inwentarza obejmujący informacje, o których mowa w art. 1031¹ § 3, imię i nazwisko, numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), jeżeli został nadany, oraz ostatni adres spadkodawcy, a także imię i nazwisko, numer PESEL (nazwę, numer identyfikacyjny), jeżeli został nadany, oraz adres składającego wykaz inwentarza, a także pouczenie co do obowiązku uzupełnienia wykazu inwentarza, w przypadkach wskazanych w art. 1031¹ § 4, mając na uwadze zamieszczenie danych koniecznych dla ustalenia stanu czynnego spadku, standaryzację danych zawartych w wykazie oraz uproszczenie procedury składania wykazu;
- 2) sposób udostępniania druków wzoru wykazu inwentarza, uwzględniając konieczność uproszczenia postępowania spadkowego.

Art. 1031³. § 1. Spadkobierca, który złożył wykaz inwentarza, przy spłacaniu długów spadkowych kieruje się danymi zamieszczonymi w złożonym wykazie. Nie może jednak zasłaniać się brakiem znajomości wykazów inwentarza złożonych przez innych spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych lub wykonawców testamentu.

§ 2. Od chwili sporządzenia spisu inwentarza spadkobierca, spłacając długi spadkowe, kieruje się danymi zamieszczonymi w tym spisie.

§ 3. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio do zapisobierców windykacyjnych i wykonawców testamentu.

Art. 1031⁴. Wierzyciel, który zażądał sporządzenia spisu inwentarza, nie może odmówić przyjęcia należnego mu świadczenia, chociażby dług nie był jeszcze wymagalny.”;

5) art. 1032 otrzymuje brzmienie:

„Art. 1032. § 1. Jeżeli spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, spłacił niektóre długi spadkowe, a nie wiedział i przy dołożeniu należytej staranności nie mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów, ponosi on odpowiedzialność za niespłacone długi tylko do wysokości różnicy między wartością stanu czynnego spadku a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów, które spłacił.

§ 2. Jeżeli spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, spłacając niektóre długi spadkowe, wiedział lub przy dołożeniu należytej staranności powinien wiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych, ponosi on odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe. Nie dotyczy to spadkobiercy niemającego pełnej zdolności do czynności prawnych oraz spadkobiercy, co do którego istnieje podstawa do jego ubezwłasnowolnienia.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.²⁾) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 87 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny, a w sprawach własności przemysłowej także rzecznik patentowy, a ponadto osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia, współuczestnik sporu, jak również małżonek, rodzeństwo, zstępni lub wstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia.”;

2) w części pierwszej w księdze drugiej w tytule II w dziale IV rozdział 1 otrzymuje brzmienie:

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2014 r. poz. 293, 379, 435, 567, 616 i 945.

„Rozdział 1. Zabezpieczenie spadku, wykaz inwentarza i spis inwentarza

Oddział 1

Przepisy ogólne

Art. 633. § 1. Do zabezpieczenia spadku właściwy jest sąd, w którego okręgu znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Jeżeli przedmiot zabezpieczenia mają być prawa majątkowe należące do spadkodawcy w chwili otwarcia spadku, sądem właściwym jest sąd właściwości ogólnej osoby zobowiązanej z tytułu tego prawa, a gdy takiej osoby nie ma – sąd, w którego okręgu znajduje się przedmiot świadczenia lub prawa. Jeżeli wykonanie prawa jest związane z posiadaniem dokumentu, właściwy jest sąd, w którego okręgu znajduje się ten dokument.

§ 2. Sąd, który nie jest sądem spadku, zawiadamia sąd spadku o dokonaniu zabezpieczenia, o jego uchyleniu oraz o zmianie środka zabezpieczenia, przesyłając odpisy postanowień wydanych w tym przedmiocie.

Art. 634. Spadek zabezpiecza się, gdy z jakiegokolwiek przyczyny grozi naruszenie rzeczy lub praw majątkowych pozostałych po spadkodawcy, zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie lub nieusprawiedliwione rozporządzenie.

Art. 635. § 1. Sąd dokonuje zabezpieczenia spadku na wniosek lub z urzędu.

§ 2. Wniosek może zgłosić każdy, kto uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą, a ponadto wykonawca testamentu, współwłaściciel rzeczy, współuprawniony co do praw pozostałych po spadkodawcy, wierzyciel mający pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy oraz Skarb Państwa reprezentowany przez naczelnika właściwego urzędu skarbowego.

§ 3. Wniosek powinien zawierać uprawdopodobnienie okoliczności go uzasadniających.

§ 4. Zabezpieczenia spadku dokonuje się z urzędu, jeżeli sąd poweźmie wiadomość, że:

- 1) spadkobierca jest nieznany, nieobecny albo nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i nie ma ustawowego przedstawiciela;
- 2) organ administracji rządowej lub samorządowej zastosował niezbędne środki tymczasowe ze względu na grożące niebezpieczeństwo usunięcia, uszkodzenia lub

zniszczenia rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu spadkodawcy.

§ 5. Postanowienie o dokonaniu zabezpieczenia oraz o zmianie środka zabezpieczenia podlega wykonaniu z chwilą jego wydania. Sąd może wstrzymać wykonanie zaskarżonego postanowienia do czasu rozstrzygnięcia apelacji.

§ 6. Na postanowienie sądu w przedmiocie zabezpieczenia spadku przysługuje apelacja.

Art. 636. § 1. Sąd udziela zabezpieczenia w taki sposób, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni.

§ 2. Środkami zabezpieczenia są w szczególności: spisanie majątku ruchomego i oddanie tego majątku pod dozór, złożenie do depozytu, ustanowienie zarządu tymczasowego, ustanowienie dozoru nad nieruchomością. Zastosowanie jednego środka nie wyłącza zastosowania innych, równocześnie lub kolejno.

§ 3. Ustanowienie zarządu tymczasowego może nastąpić tylko wtedy, gdy zabezpieczeniu podlega przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne albo prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu.

§ 4. Jeżeli zachodzi tylko potrzeba strzeżenia nieruchomości, ustanawia się dozór nad nieruchomością.

§ 5. Do zarządcy tymczasowego i dozorczy ustanowionych w toku postępowania o zabezpieczenie spadku stosuje się odpowiednio przepisy art. 855–862, art. 931 i art. 933–941.

§ 6. Podlegające zabezpieczeniu pieniądze, papiery wartościowe, imienne książeczki oszczędnościowe lub inne dokumenty potwierdzające zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, a także złote monety, kruszce szlachetne i wyroby z tych kruszców oraz inne kosztowności składa się do depozytu. Kosztowności mogą być również oddane na przechowanie dozorczy.

§ 7. Jeżeli w skład spadku wchodzi ruchomości ulegające łatwo zepsuciu, sąd zarządza ich sprzedaż przez komornika, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Uzyskane ze sprzedaży pieniądze składa się do depozytu sądowego.

Art. 636¹. Sąd z urzędu uchyli zabezpieczenie, jeżeli ustała potrzeba zabezpieczenia, a w szczególności gdy zgłosi się spadkobierca legitymujący się prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanym

aktem poświadczenia dziedziczenia w celu objęcia spadku albo wykonawca testamentu lub kurator spadku w celu przejęcia zarządu majątkiem spadkowym.

Art. 636². Przepisy o zabezpieczeniu spadku stosuje się odpowiednio do zabezpieczenia przedmiotu zapisu windykacyjnego.

Art. 636³. § 1. Wykaz inwentarza może być złożony w sądzie spadku lub w sądzie, w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania składającego wykaz. Sąd niebędący sądem spadku niezwłocznie przesyła wykaz inwentarza do sądu spadku.

§ 2. Na żądanie spadkobiercy, zapisobiercy windykacyjnego lub wykonawcy testamentu notariusz sporządza protokół obejmujący wykaz inwentarza. Notariusz, przed którym złożono wykaz inwentarza, niezwłocznie przesyła wypis protokołu do sądu spadku.

§ 3. Sąd spadku niezwłocznie zarządza ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza.

Art. 637. § 1. Na wniosek tego, kto uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą, albo wykonawcy testamentu, wierzyciela mającego pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy sąd spadku wydaje postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza.

§ 2. W wypadkach przewidzianych w ustawie postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza wydaje się z urzędu.

§ 3. Na postanowienie sądu w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza przysługuje apelacja.

§ 4. Sąd spadku niezwłocznie zarządza ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza.

Art. 637¹. Wniosek o sporządzenie spisu inwentarza może być także zgłoszony bezpośrednio komornikowi, który byłby właściwy do wykonania postanowienia sądu spadku o sporządzeniu spisu inwentarza. Komornik przystępuje niezwłocznie do sporządzenia spisu i zawiadamia o tym sąd spadku, który wydaje postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu. Jeżeli postanowienie o sporządzeniu spisu nie zostanie wydane, spis dokonany przez komornika rodzi takie same skutki jak złożenie wykazu inwentarza.

Art. 638. Jeżeli spisu inwentarza żąda wierzyciel, sąd wydaje postanowienie w przedmiocie wniosku po wysłuchaniu spadkobiercy, chyba że wysłuchanie nie jest możliwe.

Art. 638¹. § 1. Ogłoszenia, o których mowa w art. 636³ § 3 i art. 637 § 4, zamieszcza się na stronie internetowej oraz na tablicy ogłoszeń sądu spadku.

§ 2. Ogłoszenie powinno zawierać:

- 1) imię, nazwisko, numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), jeżeli został nadany, oraz ostatni adres spadkodawcy;
- 2) datę śmierci spadkodawcy.

§ 3. Ogłoszenie w przedmiocie złożenia wykazu inwentarza powinno zawierać również pouczenie, że:

- 1) ze złożonym wykazem inwentarza może się zapoznać każdy, kto taką potrzebę dostatecznie usprawiedliwi;
- 2) osoby wskazane w art. 637 § 1 mogą złożyć wniosek o sporządzenie spisu inwentarza.

§ 4. Ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza powinno zawierać również pouczenie, że osoby wskazane w art. 637 § 1 mogą uczestniczyć w sporządzaniu spisu, w szczególności zgłaszać przedmioty majątkowe lub długi, które podlegają wciągnięciu do spisu inwentarza.

Oddział 2

Wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu spadku lub sporządzeniu spisu inwentarza

Art. 638². W sprawach, w których postanowienie o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza zostało wydane z urzędu, sąd z urzędu kieruje do komornika polecenie dokonania zabezpieczenia lub sporządzenia spisu inwentarza.

Art. 638³. Podstawą postępowania mającego na celu wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu spadku lub o sporządzeniu spisu inwentarza jest postanowienie zaopatrzone z urzędu we wzmiankę o wykonalności.

Art. 638⁴. § 1. Jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu spadku nie określa środka zabezpieczenia, wybór środka zabezpieczenia należy do komornika. Komornik niezwłocznie zawiadamia sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku, o zastosowanym środku zabezpieczenia.

§ 2. W razie potrzeby złożenia przedmiotów do depozytu komornik występuje z wnioskiem do sądu, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku.

§ 3. Sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu, zawiadamia sąd spadku o środkach zabezpieczenia zastosowanych przez komornika.

Art. 638⁵. Nadzór nad czynnościami komornika sprawuje sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza.

Art. 638⁶. § 1. Spis majątku ruchomego w ramach zabezpieczenia spadku oraz spis inwentarza sporządza się w obecności dwóch świadków powołanych przez komornika.

§ 2. Przy sporządzaniu spisu majątku ruchomego mogą być obecne osoby, które mają prawo zgłosić wniosek o zabezpieczenie spadku. Niestawiennictwo tych osób nie wstrzymuje wykonania czynności.

§ 3. Z dokonanej czynności komornik sporządza protokół, który podpisują wszyscy obecni. Odmowę lub niemożność podpisania stwierdza się w protokole z podaniem przyczyn.

Art. 638⁷. Komornik wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku powinien w razie potrzeby zastosować tymczasowe środki zapobiegające usunięciu ruchomości przed ich spisaniem.

Art. 638⁸. § 1. Z pieniędzy spadkowych komornik wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku wyda w razie potrzeby członkowi rodziny spadkodawcy, a gdyby to nie było możliwe, domownikowi spadkodawcy albo innej osobie ponoszącej koszty pogrzebu, sumę potrzebną na koszty pogrzebu spadkodawcy. W przypadku braku pieniędzy na pogrzeb spadkodawcy, sąd może zarządzić sprzedaż odpowiedniej rzeczy z majątku spadkowego.

§ 2. Komornik wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku może z pieniędzy spadkowych pozostawić członkom rodziny spadkodawcy, którzy do chwili jego śmierci wspólnie z nim zamieszkiwali i byli na jego utrzymaniu, niezbędne kwoty na ich utrzymanie przez czas nie dłuższy niż jeden miesiąc.

Art. 638⁹. O terminie sporządzenia spisu inwentarza zawiadamia się wnioskodawcę oraz uczestników postępowania w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza, a także spadkobierców i zapisobiercę windykacyjnego, których miejsce pobytu jest znane, jak również wykonawcę testamentu, kuratora spadku, dozorcę i zarządcę tymczasowego, jeżeli byli ustanowieni. Niestawiennictwo tych osób nie wstrzymuje czynności.

Art. 638¹⁰. § 1. W spisie inwentarza zamieszcza się majątek spadkowy z zaznaczeniem wartości każdej rzeczy lub prawa, przedmioty zapisów windykacyjnych oraz długi spadkowe ze wskazaniem wysokości każdego z nich.

§ 2. W spisie inwentarza wykazuje się też wartość stanu czynnego spadku z uwzględnieniem wartości rzeczy i praw spornych.

§ 3. Wartość rzeczy, praw, przedmiotów zapisów windykacyjnych i wysokość długów spadkowych ustala się według stanu i cen z dnia otwarcia spadku.

§ 4. Komornik dokonujący spisu inwentarza ustala z urzędu, jakie rzeczy, prawa, przedmioty zapisów windykacyjnych i długi spadkowe powinny być zamieszczone w spisie.

§ 5. Przy sporządzaniu spisu inwentarza stosuje się odpowiednio przepisy art. 947–949.

Art. 638¹¹. W razie potrzeby zamieszczenia w spisie inwentarza rzeczy znajdujących się w okręgu innego sądu sąd spadku może zwrócić się do tego sądu o dokonanie potrzebnych czynności. Po ich wykonaniu sąd wezwany przekazuje akta sprawy sądowi spadku.

Art. 638¹². § 1. Ruchomości i nieruchomości zamieszczone w spisie inwentarza pozostawia się w posiadaniu osób, które nimi władają. Nie dotyczy to ruchomości złożonych do depozytu.

§ 2. Jeżeli zachodzą podstawy do zabezpieczenia spadku z urzędu, komornik zawiadamia o tym sąd właściwy do zabezpieczenia spadku.

Art. 638¹³. W razie ujawnienia majątku lub długu niezamieszczonego w spisie inwentarza sąd spadku wydaje postanowienie o sporządzeniu uzupełniającego spisu inwentarza. W przypadkach, w których z mocy ustawy postanowienie o spisaniu inwentarza wydaje się z urzędu, postanowienie o uzupełnieniu spisu inwentarza wydaje się również z urzędu.

Art. 638¹⁴. Po wykonaniu postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza komornik przesyła akta sądowi, który wydał postanowienie.

Art. 639. Przy wykonywaniu postanowień o zabezpieczeniu spadku lub o sporządzeniu spisu inwentarza w sprawach nieunormowanych odmiennie stosuje się odpowiednio przepisy art. 759–774.

Art. 639¹. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) przypadki, w których należy dokonać zawiadomienia określonych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, mając na względzie przedmiot zabezpieczenia oraz właściwość poszczególnych instytucji;
- 2) zawartość protokołu ze spisu majątku ruchomego, w tym zakres danych osobowych zamieszczanych w protokole, mając na względzie niezbędność

i adekwatność informacji oraz niezbędność i adekwatność danych osobowych w stosunku do celu ich przetwarzania;

3) tryb, sposób i warunki zastosowania tymczasowych środków zapobiegających usunięciu ruchomości przed ich spisaniem, mając na względzie przedmiot zabezpieczenia, szybkość postępowania, a także skuteczność tymczasowych środków zapobiegających.”;

3) uchyla się art. 644;

4) w art. 655 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Jeżeli po sporządzeniu spisu inwentarza zachodzi wątpliwość, czy zostały w nim zamieszczone wszystkie przedmioty należące do spadku lub czy zamieszczone w spisie inwentarza długi istnieją, sąd spadku z urzędu lub na wniosek spadkobiercy, wykonawcy testamentu, wierzyciela spadku może nakazać spadkobiercy złożenie:

1) oświadczenia, że żadnego przedmiotu spadkowego nie zataił ani nie usunął oraz że nie podał do spisu inwentarza nieistniejących długów;

2) wykazu przedmiotów spadkowych nieujawnionych w spisie inwentarza, jeżeli są mu wiadome, z podaniem miejsca przechowania ruchomości i dokumentów dotyczących praw majątkowych, jak również z wyjaśnieniem podstawy prawnej tych praw;

3) zapewnienia, że złożone oświadczenie lub wykaz są prawidłowe i zupełne.”;

5) w art. 831 w § 1 w pkt 7 kropkę zastępuje się średnikiem i dodaje się pkt 8 w brzmieniu:

„8) sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa.”.

Art. 3. W ustawie z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz. U. z 2012 r. poz. 1015, z późn. zm.³⁾) w art. 8 w § 1 w pkt 17 kropkę zastępuje się średnikiem i dodaje się pkt 18 w brzmieniu:

„18) sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa.”.

³⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2012 r. poz. 1166, 1342 i 1529, z 2013 r. poz. 1289 oraz z 2014 r. poz. 379, 567 i 897.

Art. 4. W ustawie z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsułów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2002 r. Nr 215, poz. 1823, z późn. zm.⁴⁾) w art. 19 po ust. 4a dodaje się ust. 4b w brzmieniu:

„4b. Konsul nie może przyjąć wykazu inwentarza spadku.”.

Art. 5. W ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2014 r. poz. 1025) wprowadza się następujące zmiany:

1) po art. 115 dodaje się art. 115a w brzmieniu:

„Art. 115a. 1. Jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza wydane zostało z urzędu lub na wniosek osoby niemającej obowiązku uiszczenia kosztów sądowych, sąd postanawia o ściągnięciu tych kosztów także z majątku spadkowego.

2. W celu zaspokojenia należności z tytułu kosztów sądowych sąd może pobrać odpowiednią sumę z pieniędzy spadkowych złożonych do depozytu sądowego lub z rachunku bankowego. Sąd może również zarządzić sprzedaż odpowiedniej części majątku spadkowego, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Dokonanie sprzedaży zleca się komornikowi.”;

2) po art. 121 dodaje się art. 121a w brzmieniu:

„Art. 121a. Należności sądowe podlegają umorzeniu na wniosek dłużnika w razie stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, że w postępowaniu, w którym je zasądzono, naruszono wobec dłużnika Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 i 285, z późn. zm.⁵⁾) lub Protokoły dodatkowe do tej Konwencji.”.

Art. 6. Przepisów ustawy, o której mowa w art. 1 niniejszej ustawy, w brzmieniu nadanym tą ustawą, nie stosuje się do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 7. Do postępowań w przedmiocie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza oraz postępowań mających na celu wykonanie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu

⁴⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1808, z 2007 r. Nr 180, poz. 1280 i Nr 181, poz. 1287, z 2008 r. Nr 216, poz. 1367, z 2010 r. Nr 81, poz. 531 i Nr 167, poz. 1131 oraz z 2012 r. poz. 161.

⁵⁾ Zmiany wymienionej Konwencji zostały ogłoszone w Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175, 176 i 177, z 1998 r. Nr 147, poz. 962, z 2001 r. Nr 23, poz. 266, z 2003 r. Nr 42, poz. 364 oraz z 2010 r. Nr 90, poz. 587.

inwentarza wszczętych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe.

Art. 8. Ustawa wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia.

UZASADNIENIE

I. Cele i podstawowe założenia ustawy

1. Głównym celem projektu jest zmiana przepisów o odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe polegająca na wprowadzeniu zasady odpowiedzialności z tzw. dobrodziejstwem inwentarza (tj. do wysokości wartości aktywów spadkowych), w miejsce obowiązującej obecnie zasady odpowiedzialności nieograniczonej. Rozwiązanie przewidziane w obowiązujących obecnie przepisach nie chroni należycie spadkobierców przed niespodziewaną odpowiedzialnością za długi spadkowe przewyższające wartość aktywów spadkowych.

2. Jednocześnie projekt uwzględnia to, aby powyższa zmiana nie stała się źródłem nadmiernych, niepotrzebnych kosztów ponoszonych przez spadkobierców, a zarazem nie odbiła się niekorzystnie na wierzycielach spadkowych. W przypadku odpowiedzialności spadkobierców z dobrodziejstwem inwentarza podstawowe znaczenie ma rzetelne ustalenie stanu majątku spadkowego. W świetle obowiązujących przepisów stan majątku spadkowego ustala odpłatnie komornik sądowy (ewentualnie urząd skarbowy). W ten sposób naraża się spadkobierców na koszty, w tym obejmujące konieczność wyceny aktywów spadkowych z udziałem biegłych rzeczoznawców. Koszty te mogą sięgać nawet kilku tysięcy złotych. Należy zatem wprowadzić rozwiązanie, które by te nadmierne koszty ograniczyło.

Celom tym służy przewidziana w projekcie instytucja „prywatnego” wykazu inwentarza.

3. Oczywiście nie byłoby pożądanym, gdyby inwentaryzacja majątku spadkowego w ogóle nie była przeprowadzana, czy też była przeprowadzana długo po otwarciu spadku. W tym ostatnim przypadku jej rzetelność byłaby trudna do osiągnięcia.

W przypadku ograniczonej odpowiedzialności spadkobierców kwestią kluczową dla wierzycieli spadkowych jest ich należyte zaspokojenie, tak aby limit odpowiedzialności (wartość aktywów spadkowych) nie został wyczerpany przez zaspokojenie tylko niektórych z nich. W związku z tym należy, z jednej strony, nałożyć na spadkobierców, którzy chcieliby korzystać z dobrodziejstwa inwentarza, obowiązek dochowania należytej staranności przy ustalaniu stanu spadku. Z drugiej strony, należy wprowadzić mechanizm pozwalający wierzycielom przynajmniej dowiedzieć się o tym, że ich

interesy mogą być, w związku z ograniczoną odpowiedzialnością spadkobierców, zagrożone.

4. Regulacja odpowiedzialności za długi spadkowe wymaga uwzględnienia i sprawiedliwego zrównoważenia przeciwstawnych racji i interesów wierzycieli spadkowych oraz spadkobierców. Przedstawiony projekt wypełnia to zadanie.

5. Celem projektu jest także zmiana przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1996 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.), zwanej dalej: „k.p.c.”, dotyczących postępowania w przedmiocie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza. Podyktowana jest ona koniecznością wyłączenia możliwości powierzania wykonywania postanowienia o zabezpieczeniu spadku oraz postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza naczelnikom urzędów skarbowych, a także dostosowania, zawartego w art. 639 k.p.c., upoważnienia do wydania przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o zabezpieczenie spadku i spisu inwentarza do wymagań wynikających z art. 92 ust. 1 Konstytucji. Z tego też względu niezbędne jest przeniesienie szeregu uregulowań zawartych obecnie w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411) do Kodeksu postępowania cywilnego wobec ich ustawowego charakteru. Dotyczy to w szczególności kwestii nadzoru sądu nad organami wykonującymi czynności zabezpieczania spadku i sporządzania spisu inwentarza, w tym skargi na czynność komornika, oraz przepisów o postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza.

Przedmiotowy projekt dokonuje nowelizacji ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych polegającej na wprowadzeniu do tej ustawy regulacji dotyczących kosztów sądowych związanych z wykonywaniem postanowienia o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza. *De lege lata* materia ta jest uregulowana we wspomnianym rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 1 października 1991 r.

6. Projekt nowelizuje art. 87 k.p.c. Przedmiotowa zmiana umożliwia dalszym wstępnym strony (dziadkom, pradziadkom) pełnienie funkcji pełnomocnika w postępowaniu cywilnym. Na gruncie obowiązującego prawa pełnomocnikiem strony może być adwokat lub radca prawny, a w sprawach własności przemysłowej także rzecznik

patentowy, a ponadto osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia, współuczestnik sporu, jak również rodzice, małżonek, rodzeństwo lub zstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia. Uzasadnieniem dla przyznania uprawnienia do bycia pełnomocnikiem strony postępowania rodzicom, małżonkowi, rodzeństwu, zstępnym strony oraz osobom pozostającym ze stroną w stosunku przysposobienia jest okoliczność występowania bliskiego pokrewieństwa tych osób ze stroną czy też istnienia innego rodzaju więzi podmiotowej charakteryzującej się powstaniem szczególnej więzi osobistej. Występujące obecnie ograniczenie co do możliwości ustanowienia pełnomocnikiem strony w postępowaniu sądowym dalszych wstępnych (dziadków, pradziadków) nie wydaje się mieć przekonującego uzasadnienia. Sytuacja taka nie tylko ogranicza stronie możliwość wyboru pełnomocnika, ale również dyskryminuje dalszych wstępnych strony. Zachodzące w ostatnich latach zmiany społeczne, w szczególności zwiększająca się długość życia oraz wydłużający się okres sprawności fizycznej i intelektualnej obywateli, są dodatkowymi argumentami przemawiającymi za przyznaniem prawa do reprezentacji strony w procesie nie tylko rodzicom – jak ma to miejsce obecnie – ale wszystkim wstępnym. Na konieczność zmiany art. 87 k.p.c. w tym właśnie kierunku uwagę zwrócił Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z dnia 15 października 2012 r. (znak RPO – 706763 – V/12/TS).

7. Projekt wprowadza przepisy gwarantujące skuteczność realizacji w wewnętrznym porządku prawnym wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Proponowane zmiany mają na celu wyłączenie spod egzekucji, prowadzonej na rzecz Skarbu Państwa, sum przyznanych skarżącemu (dłużnikowi w postępowaniu egzekucyjnym) na mocy orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka tytułem słusznego zadośćuczynienia na podstawie art. 41 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, oraz stworzenie podstawy prawnej do umorzenia – na wniosek dłużnika – należności sądowych w przypadkach, gdy zostały one zasądzone w postępowaniu prowadzonym przeciwko lub z udziałem osoby, której skarga do ww. Trybunału została następnie uwzględniona.

II. Dziedziczenie długów spadkowych jako konsekwencja przyjętej konstrukcji dziedziczenia – odpowiedzialność ograniczona w miejsce odpowiedzialności nieograniczonej

1. Polskie prawo spadkowe, od chwili jego unifikacji dokonanej dekretem z 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328; dalej: Prawo spadkowe z 1946 r.), traktuje dziedziczenie jako następującą z mocy prawa sukcesję uniwersalną. Wyrazem takiego ujęcia jest art. 922 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121, z późn. zm.), zwany dalej: „k.c.”, zgodnie z którym: „prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci na jedną lub kilka osób” (art. 922 § 1 k.c.; por. art. 3, 4 Prawa spadkowego z 1946 r.).

Przyjęte w polskim prawie rozwiązanie, ze względu na swą prostotę, jest powszechnie akceptowane (zob. np. Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej, red. Z. Radwański, Warszawa 2006, s. 185). Jego oczywistą konsekwencją jest to, że spadkobierca nabywa spadek, który obejmuje również długi (obowiązki majątkowe) spadkodawcy. Dzieje się tak choćby spadkobierca tego nie chciał, a nawet o tym nie wiedział. Aby doszło do dziedziczenia nie jest bowiem wymagana żadna aktywność spadkobiercy. Nieco inaczej było na ziemiach, na których obowiązywał Kodeks cywilny austriacki, który do dziś przyjmuje konstrukcję spadku spoczywającego (*hereditas iacens*), zgodnie z którą dopiero orzeczenie sądu przyznaje spadkobiercy uprawnienia do spadku (por. § 797 k.c. austriackiego). Aby takie orzeczenie uzyskać spadkobierca musi wcześniej złożyć oświadczenie o przyjęciu spadku (§ 799 k.c. austriackiego).

2. Nie jest jednak tak, że na gruncie prawa polskiego spadkobierca nie ma żadnego wpływu na to, czy ostatecznie dojdzie do dziedziczenia. Stosownie do art. 1012 k.c., spadkobierca może bowiem zachować się w trojaki sposób. Po pierwsze, może przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste). Po drugie, może przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza). Po trzecie wreszcie, może spadek odrzucić. Na podjęcie decyzji spadkobierca ma sześć miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania (art. 1015 § 1 k.c.), tj. o tym, że został spadkobiercą. Wskazane wyżej trzy warianty możliwego zachowania spadkobiercy nie są kontestowane w piśmiennictwie.

Wątpliwości i zastrzeżenia budzi natomiast inne rozstrzygnięcie polskiego prawa spadkowego. Chodzi o tzw. fikcję prostego przyjęcia spadku, przyjętą najpierw

w art. 35 Prawa spadkowego z 1946 r., a dzisiaj wynikającą z art. 1015 § 2 k.c. Zgodnie z tym ostatnim przepisem, zasadniczo niezłożenie przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest jednoznaczne z prostym przejściem spadku; oznacza więc nieograniczoną odpowiedzialność za długi spadkowe. Wyjątkowo traktowani są jedynie spadkobiercy niemający pełnej zdolności do czynności prawnych, osoby, co do których istnieje podstawa do ich całkowitego ubezwłasnowolnienia oraz osoby prawne – milczenie takich osób oznacza przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1015 § 2 k.c.). Pozostałych spadkobierców uchronić przed nieograniczoną odpowiedzialnością za długi spadkowe może jedynie ich aktywność, tj. złożenie w odpowiednim terminie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. W warunkach dość niskiej świadomości prawnej w naszym społeczeństwie, nierzadkie są przypadki, gdy ktoś nieświadomy popada w długi, dlatego że nie zdaje sobie sprawy z konsekwencji swojej bierności w zakresie składania oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Obowiązujący stan prawny, wyznaczający sześciomiesięczny termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, jest krytykowany w doktrynie i orzecznictwie sądowym. W uzasadnieniu postanowienia z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12 (Lex 1294475) Sąd Najwyższy stwierdził, że: „o ile samo nadanie przez ustawę znaczenia przyjęcia spadku biernemu zachowaniu się spadkobiercy nasuwało się, w świetle założeń polskiego prawa spadkowego, jako rozwiązanie oczywiste, jedynie możliwe, o tyle zrównanie, co do zasady, tego biernego zachowania z przyjęciem bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe, wymagało rozważenia wielu przeciwstawnych racji, i jest decyzją, którą trudno uznać za jedynie możliwą i najwłaściwszą...”. J. Ciszewski w artykule „Ustawowe i umowne ograniczenia odpowiedzialności osobistej.” (Gdańskie Studia Prawnicze 2003 r. Nr 1 str. 17–30) wprost zauważa, że: „zaniechanie spadkobiercy w zakresie złożenia oświadczenia woli o przyjęciu spadku (...) powinno skutkować jego ograniczoną odpowiedzialnością za długi spadkowe. (...) Byłoby wskazane, aby jedynie w przypadku wyraźnego oświadczenia woli w tym względzie spadkobierca ponosił odpowiedzialność nieograniczoną. Wydaje się, że uzasadniony interes wierzyciela znalazłby w tym przypadku wystarczającą ochronę. W wielu bowiem przypadkach zaspokojenie wierzyciela z majątku osobistego dłużnika, a więc w żaden sposób

niezwiązanego ze zdarzeniem prawnym uzasadniającego odpowiedzialność spadkodawcy – pozostawałoby w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego.”.

Przytoczone wyżej stanowisko nie jest odosobnione. W literaturze dość powszechnie wyrażane jest przekonanie, że art. 1015 § 2 k.c., stanowiący, iż brak oświadczenia spadkobiercy we wskazanym terminie jest jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku, „rozmija się z powszechnym poczuciem prawnym społeczeństwa”. Na ten aspekt zwraca uwagę Sąd Najwyższy w powołanym wyżej postanowieniu z dnia 29 listopada 2012 r., stwierdzając: „Rozwiązanie to nie da się przy tym przekonywająco uzasadnić niezbędną dla ochrony interesów wierzycieli spadkodawcy w zakresie założonym przez ustawodawcę, skoro spadkobierca, składając oświadczenie o przyjęciu spadku, może ograniczyć swoją odpowiedzialność za długi spadkowe do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku (art. 1012 w związku z art. 1031 § 2 k.c.). W rezultacie rozwiązanie to może być oceniane jako stwarzające swoistą „pułapkę” dla nieświadomych jego działania spadkobierców, skutkiem wpadnięcia w którą będzie nieraz odpowiedzialność za długi spadkowe wielokrotnie przewyższające wartość stanu czynnego spadku.”.

Opowiadając się za stanowiskiem, że przyjęte w art. 1015 § 2 k.c. rozwiązanie rozmija się z powszechnym poczuciem prawnym społeczeństwa, B. Kardasiewicz w Systemie Prawa Prywatnego (tom 10, str. 432) zauważa: „Przeciętny człowiek nie zdaje sobie sprawy ani z tego, że jego milczeniu może być przypisane znaczenie prawne, ani tym bardziej z tego, że bierne zachowanie może spowodować „nabycie” ujemnych w sensie ekonomicznym wartości. Nie zdaje sobie też sprawy z tego, że negatywnym konsekwencjom, wiążącym się z takim nabyciem, może w bardzo prosty sposób zapobiec, ani z tego, że na takie zapobieżenie ma bardzo niewiele czasu ...”. Mając to na uwadze, autor konstatuje: „wszystkie wskazane argumenty przemawiają silnie na rzecz konieczności odwrócenia obowiązującej zasady: w aksjologicznie poprawnej regulacji bierne zachowanie spadkobiercy powinno być równoznaczne z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza”.

Bezwzględność rozwiązania w zakresie zasad ponoszenia odpowiedzialności za długi spadkowe dała asumpt do dopuszczenia przez orzecznictwo odejścia od nieograniczonej odpowiedzialności spadkobierców „jeżeli przemawiają za tym zasady współżycia społecznego” (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izby Pracy

i Ubezpieczeń Społecznych z 22 września 1972 r., III PZP 12/72, OSNCP 1973, Nr 2, poz. 22).

3. Warto mieć na uwadze, że jeżeli bierność spadkobierców wynika stąd, iż nie zdają sobie oni sprawy ze stanu zadłużenia spadku, mogą oni powołać się na błąd i w konsekwencji uchylić działanie fikcji prostego przyjęcia spadku (art. 1019 § 2 k.c.). Inna sprawa, że orzecznictwo Sądu Najwyższego ostatnich lat było w tym zakresie dość surowe dla spadkobierców. W szczególności konsekwentnie, mimo licznych i odmiennych głosów w piśmiennictwie, odmawiano spadkobiercom prawa powoływania się na błąd, o ile nie dołożyli należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego (postanowienia Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/04; z 18 marca 2010 r., V CSK 337/09).

Od dawna w piśmiennictwie dyskusyjne było natomiast to, czy spadkobierca może powołać się na błąd co do prawa. W tej ostatniej kwestii miał okazję niedawno wypowiedzieć się Sąd Najwyższy, uznając błąd co do wpływu rozdzielności majątkowej małżeńskiej na dziedziczenie, w szczególności dziedziczenie długów, za błąd potencjalnie prawnie doniosły (postanowienie Sądu Najwyższego z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12). W uzasadnieniu tego orzeczenia wyraźnie jednak zaznaczono, że „podstawą do uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu nie może być samo tylko nieuzasadnione szczególnymi okolicznościami, mylne przekonanie spadkobiercy, iż jego bierne zachowanie nie oznacza przyjęcia spadku”.

4. Kwestia nieograniczonej bądź ograniczonej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, jako zasady ustawowej, była rozważana także w czasie prac nad kodeksem cywilnym z 1964 r. Ostatecznie przyjęte rozwiązanie brało pod uwagę m.in. to, że ograniczona odpowiedzialność wymaga ustalenia rozmiarów tej odpowiedzialności. To ostatnie wiąże się zaś z koniecznością sporządzenia spisu inwentarza. Ten element postępowania spadkowego dotyczyłby niemal wszystkich spadków (zob. K. Przybyłowski, Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi spadkowe w polskim prawie cywilnym, *Studia Cywilistyczne* tom 13–14, Kraków 1969, s. 240). Z tych też względów zdecydowano się wówczas na przyjęcie zasady odpowiedzialności nieograniczonej.

Warto przy tym mieć na uwadze, że wszystkie porządki prawne, z których kodeks cywilny zasadniczo czerpał swoje rozwiązania (prawo cywilne austriackie, francuskie, niemieckie czy szwajcarskie) zakładały i wciąż zakładają, że ograniczona

odpowiedzialność spadkobierców wymaga ich aktywności. Aktywność ta przejawia się albo tym, że spadkobierca składa wyraźne oświadczenie stosownej treści (§ 800, 802 k.c. austriackiego; art. 793–794 k.c. francuskiego; art. 580 k.c. szwajcarskiego), albo tym, że spadkobierca złoży wniosek o ogłoszenie upadłości spadku, bądź o ustanowienie zarządu spadku (§§ 1980–1981 w związku z § 1975 k.c. niemieckiego). Jednakże odmienne rozwiązania w tym zakresie przewidują najnowsze Kodeksy. W szczególności dotyczy to projektu k.c. rosyjskiego (art. 1175), ormiańskiego (art. 1244), czy węgierskiego (§ 6:96). Ograniczona odpowiedzialność spadkobierców przyjmowana jest także w tzw. mieszanych systemach prawnych (ang. mixed jurisdictions). Można tu wskazać wzorowane na k.c. francuskim prawo amerykańskiego stanu Louisiana (art. 1416 k.c. Louisiany) czy kanadyjskiej prowincji Quebec (art. 625 ust. 2 k.c. Quebecu). Ograniczoną odpowiedzialność spadkobierców zakłada także marokański k.c. (art. 229 k.c. marokańskiego). Przynajmniej werbalnie zrywa z nieograniczoną odpowiedzialnością spadkobierców także nowy k.c. holenderski, z którego wynika, że co do zasady spadkobierca nie jest zmuszony zaspokajać długów spadkowych ze swojego osobistego majątku (art. 4:182 k.c. holenderskiego). Traktując dziedziczenie jako prawo, a nie obowiązek, naturalne wydaje się, aby spadkobierca, wbrew swojej woli, nie musiał „dokładać” do spadku. Stąd też w Niemczech rozważa się przyjęcie ograniczonej odpowiedzialności spadkobierców, jako rozwiązanie modelowe. Uchwałę w tej sprawie przyjęto zdecydowaną większością głosów podczas 68 zjazdu prawników niemieckich (68. Deutscher Juristentag), który odbył się w 2010 r. w Berlinie (uchwała nr 23).

Ostatnio w kierunku nieograniczonej, co do zasady, odpowiedzialności spadkobierców wypowiedział się ustawodawca czeski, czemu dają wyraz § 1701 oraz § 1704 k.c. czeskiego z 2012 r., który wszedł w życie 1 stycznia 2014 r. Warto jednak zauważyć, że zgodnie z nowym prawem czeskim, spadkobierca wypowiada się co do przyjęcia lub odrzucenia spadku w terminie miesiąca od zawiadomienia go przez sąd spadku o prawie odrzucenia spadku bądź przyjęcia go z dobrodziejstwem inwentarza (§1487 oraz 1675 k.c. czeskiego). Nie jest zatem możliwe, aby niczego nieświadomy spadkobierca wpadł w pułapkę nieograniczonej odpowiedzialności. Najnowsze rozwiązanie czeskie przypomina to, które jest znane z art. 4:192 k.c. holenderskiego, w świetle którego to sąd wyznacza spadkobiercy termin na przyjęcie lub odrzucenie spadku. Już na tym

etapie dziedziczenia pojawia się zatem udział sądu (element postępowania spadkowego).

Jak wyżej zauważono, za przyjęciem – jako zasady – ograniczonej odpowiedzialności za długi spadkowe dość jednoznacznie opowiadają się przedstawiciele doktryny prawa. Zasada ta jest sukcesywnie wdrażana do prawa cywilnego innych państw. W tym samym kierunku idą oczekiwania społeczeństwa, zwłaszcza przy coraz częstszych przypadkach pociągania do odpowiedzialności spadkobierców przez instytucje kredytowe czy ich następców (tzw. firmy windykacyjne).

III. Prywatny wykaz inwentarza oraz ogłoszenie o jego złożeniu jako surogat postępowania konwokacyjnego

1. Znaczenie należytego zinwentaryzowania majątku spadkowego w reżimie ograniczonej odpowiedzialności spadkobierców nie podlega dyskusji. Zastąpienie fikcji prostego przyjęcia spadku fikcją przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza łączy się z niebezpieczeństwem, że stan majątku spadkowego nie zostanie w ogóle ustalony bądź będzie się to odbywać długo po otwarciu spadku, co stawia pod znakiem zapytania rzetelność takiej inwentaryzacji. Aktualnie bowiem, zgodnie z art. 644 k.p.c., „jeżeli złożono oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a inwentarz nie był przedtem sporządzony, sąd wyda postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza”. Bezpośrednią konsekwencją złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza jest zatem zainicjowanie sporządzenia spisu inwentarza. O ile skutki wynikające z przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza zostałyby przez ustawodawcę niejako narzucone, należy spodziewać się, że w praktyce byłyby składane jedynie oświadczenia o odrzuceniu spadku czy o prostym przyjęciu spadku. Artykuł 644 k.p.c. byłby więc zasadniczo „martwy”, a sporządzenie spisu inwentarza wymagałoby wniosku któregoś z zainteresowanych osób (por. art. 637 § 1 k.p.c.).

Podstawowym instrumentem, który uzupełnia kluczową dla niniejszego projektu zmianę brzmienia art. 1015 § 2 k.c. (fikcja przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza w miejsce fikcji prostego przyjęcia spadku), jest w związku z tym wprowadzenie alternatywnego dla spisu inwentarza – całkowicie prywatnego wykazu inwentarza. Warto mieć na uwadze, że prywatny charakter ma również inwentarz spadku według § 1993 k.c. niemieckiego, jak i § 794 k.c. francuskiego.

2. Złożenie wykazu inwentarza ma być zasadniczo fakultatywne (projektowany art. 1031¹ k.c.), podobnie jak na tle § 1993 k.c. niemieckiego. Aby uprościć i „ustandaryzować” treść składanego wykazu inwentarza, projekt zakłada, że istnieje wzór (formularz) takiego wykazu. Stąd delegacja ustawowa do wydania odpowiedniego rozporządzenia (projektowany art. 1031² § 2 k.c.).

Wykaz inwentarza będzie mógł zostać sporządzony zarówno przez spadkobiercę, jak i zapisobiercę windykacyjnego oraz wykonawcę testamentu (projektowany art. 1031¹ § 1 k.c.). Istnieje także możliwość złożenia wspólnego wykazu inwentarza przez więcej niż jednego spadkobiercę, zapisobiercę windykacyjnego i wykonawcę testamentu.

Warto wskazać, że dokument podobny do projektowanego „wykazu inwentarza” większość spadkobierców składa na użytek podatku od spadków i darowizn (jako zgłoszenie o nabyciu lub zeznanie o nabyciu – art. 4a ust. 1 pkt 1 i art. 17a ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. z 2009 r. Nr 93, poz. 768, z późn. zm.). Odpowiedni wzór wykazu powinien więc czerpać z doświadczeń takich wzorów i zeznań istniejących już w innych postępowaniach (por. rozporządzenia Ministra Finansów realizujące delegacje ustawowe zawarte w art. 4a ust. 5 oraz art. 17a ust. 4 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn). Do wykorzystania są także doświadczenia wynikające z formularzy oświadczeń o stanie majątkowym, sporządzanych na użytek przepisów o zwolnieniu od kosztów sądowych czy ustanowieniu pełnomocnika z urzędu (por. art. 117¹ § 6 k.p.c.).

3. Przedkładany projekt nie zmienia w zasadzie instytucji „spisu inwentarza” jako instrumentu urzędowego gromadzenia informacji nt. składu spadku w relacjach między spadkobiercami czy między spadkobiercami a wierzycielami spadku (w tym uprawnionymi z tytułu zachowku i zapisobiercami).

Spis inwentarza, który sporządza komornik, pozwalać będzie również wierzycielom spadkodawcy weryfikować sporządzane przez spadkobierców wykazy inwentarza, a urzędowi skarbowym – zeznania dla celów podatku od spadków i darowizn. Natomiast w razie niekwestionowania przez wierzycieli sporządzonego wykazu, możliwe będzie uniknięcie sporządzania spisu inwentarza i związanych z tym kosztów.

4. Złożenie przez spadkobiercę wykazu inwentarza zgodnie z projektem ma uruchamiać ogłoszenie dokonywane przez sąd spadku (projektowany art. 636³ § 3 k.p.c.). Proponowane rozwiązanie jest inspirowane przez art. 582 k.c. szwajcarskiego, zgodnie z którym złożenie przez spadkobiercę inwentarza rozpoczyna postępowanie

konwokacyjne, w którym wzywa się wierzycieli i dłużników spadku do formalnego zgłaszania swoich roszczeń i zobowiązań. Proponowane w projekcie ogłoszenie ma stanowić jedynie surogat postępowania konwokacyjnego. Aktywność sądu ma się ograniczać do ogłoszenia o fakcie złożenia wykazu inwentarza, a następnie – w razie takiej potrzeby – do umożliwienia wglądu do złożonego wykazu (wykazów) osobom zainteresowanym, tj. takim, które potrzebę przejrzenia dostatecznie usprawiedliwią (zgodnie z art. 525 k.p.c.).

Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby nieujawnieni w wykazie inwentarza wierzyciele spadkowi zgłaszali się bezpośrednio do spadkobiercy, informując go o swoich roszczeniach i zapobiegając wyczerpaniu limitu odpowiedzialności przez zaspokojenie wierzycieli ujawnionych w wykazie inwentarza. Wierzyciele tacy mogą również złożyć formalny wniosek o sporządzenie spisu inwentarza i w postępowaniu tym doprowadzić do wciągnięcia swoich wierzytelności do spisu jako długów spadku.

Skoro po złożeniu przez spadkobiercę wykazu inwentarza ma nastąpić ogłoszenie tego faktu, takie samo ogłoszenie powinno mieć również miejsce po sporządzeniu spisu inwentarza (projektowany art. 638¹ k.p.c.).

5. Złożenie przez spadkobiercę wykazu inwentarza (projektowany art. 1031¹ § 1 k.c.), podobnie jak złożenie wniosku o sporządzenie urzędowego spisu inwentarza (art. 637 § 1 k.p.c.), ma być dobrowolne. Trudno jednak, aby negatywne konsekwencje bierności spadkobiercy ponosili wierzyciele spadkowi, o których spadkobierca nie wiedział, a którym nie dano okazji, aby swoje wierzytelności zgłosili. W szczególności nie sposób zaakceptować, żeby wobec takich wierzycieli spadkobierca mógł podnosić zarzut, że limit jego odpowiedzialności się wyczerpał na skutek zaspokojenia innych wierzycieli. Stąd naturalne wydaje się wprowadzenie regulacji, że za niespłacone długi spadkobierca odpowiada ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby wiedział o nich lub przy dołożeniu należytej staranności mógł wiedzieć i spłacał należycie wszystkie długi spadkowe. Tę właśnie myśl wyraża projektowany art. 1032 § 2 k.c. Zaostrzenie odpowiedzialności nie będzie odnosiło się do osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych oraz osób, co do których istnieje podstawa do ich ubezwłasnowolnienia. Spośród podmiotów, które w myśl art. 1015 § 2 k.c. – w braku oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku – przyjmują spadek z dobrodziejstwem

inwentarza, ochroną wynikającą z art. 1032 § 2 k.c. nie objęto osób prawnych, gmin i Skarbu Państwa.

Proponuje się zatem rozszerzenie zakresu zastosowania art. 1032 § 2 k.c. także na te niespłacone długi, o których spadkobierca wiedzieć powinien (nowe brzmienie art. 1032 § 2 k.c.). Przyjęte rozwiązanie nakłada na spadkobiercę, korzystającego z dobrodziejstwa ograniczonej odpowiedzialności za długi spadkowe, obowiązek dochowania należytej staranności przy zaspokajaniu długów spadkowych. W szczególności chodzi o należyłą staranność przy ustalaniu istnienia takich długów. Przypomnieć wypada, że podobny obowiązek wywiódł Sąd Najwyższy z obowiązujących przepisów w powoływanych wyżej postanowieniach z 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/04 oraz z 18 marca 2010 r., V CSK 337/09. Spadkobiercy, którzy takiego obowiązku nie dopełnili, nie zasługują, zdaniem Sądu Najwyższego, na ochronę, której na tle obowiązujących przepisów, zakładających nieograniczoną odpowiedzialność, udzielają im przepisy o błędzie (stanowisko takie zostało także zaakceptowane przez Sąd Najwyższy w postanowieniach z 1 grudnia 2011 r., I CSK 85/11, z 5 lipca 2012 r., IV CSK 612/11 oraz w powoływanym wyżej postanowieniu z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12).

Z proponowanym rozszerzeniem zakresu zastosowania art. 1032 § 2 k.c. zsynchronizowane jest zawężenie zakresu zastosowania reguły przyjętej w art. 1032 § 1 k.c., w myśl której, w sytuacjach opisanych w tym przepisie, spadkobierca ponosi odpowiedzialność za niespłacone długi spadkowe tylko do wysokości różnicy między wartością stanu czynnego spadku a wartością spłaconych długów. Reguły tej nie stosuje się nie tylko do takiego spadkobiercy, który, spłacając jedne długi spadkowe, wiedział o innych długach spadkowych, ale także do takiego spadkobiercy, który przy dołożeniu należytej staranności mógł się o istnieniu innych długów dowiedzieć.

IV. Zabezpieczenie spadku i spis inwentarza.

1. Uregulowanie w Kodeksie postępowania cywilnego postępowania w przedmiocie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza jest bardzo ogólne i nie obejmuje wszystkich kwestii związanych z funkcjonowaniem tych instytucji. Szczegółowe zasady i tryb postępowania przy zabezpieczeniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza określono w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411).

Tymczasem zakres regulacji zawartych w tym akcie prawnym budzi poważne wątpliwości w zakresie zgodności z Konstytucją. Wiele norm sformułowanych w rozporządzeniu ma bowiem ustawowy charakter. Dotyczy to w szczególności kwestii nadzoru sądu nad organami wykonującymi czynności zabezpieczenia spadku i sporządzania spisu inwentarza, w tym skargi na czynność komornika, oraz przepisów o postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza, a także kosztów tych postępowań. Niezbędne jest zatem przeniesienie szeregu uregulowań zawartych obecnie w ww. rozporządzeniu do Kodeksu postępowania cywilnego. Zawarte w przywołanym rozporządzeniu regulacje, które nie mają charakteru ustawowego (dokonanie zawiadomienia określonych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, sposób zawiadomienia oraz jego treść, zawartość protokołu ze spisu majątku ruchomego, w tym zakres danych osobowych zamieszczanych w protokole, tryb, sposób i warunki zastosowania tymczasowych środków zapobiegających usunięciu ruchomości przed ich spisaniem) zostaną przeniesione do rozporządzenia wydanego na podstawie projektowanego art. 639¹ k.p.c.

2. W projekcie ustawy przewiduje się rezygnację z powierzenia przez sądy naczelnikom urzędów skarbowych wykonywania postanowień o zabezpieczeniu spadku i o spisie inwentarza (art. 635 § 4 k.p.c.). W konsekwencji postanowienia te wykonywać będą wyłącznie komornicy sądowi.

Za powyższym rozwiązaniem przemawia fakt, że organy skarbowe zajmują się ochroną interesów fiskalnych państwa (m.in. wymiarem, kontrolą i poborem, a także egzekucją zobowiązań podatkowych) i działają w obszarze prawa administracyjnego (materialnego i formalnego). Natomiast materia dotycząca zabezpieczenia spadku oraz spisu inwentarza, jako regulacja z zakresu prawa spadkowego, należy do gałęzi prawa cywilnego prywatnego, które normuje stosunki prawne pomiędzy równorzędnymi sobie podmiotami prawa.

3. Projekt przenosi do Kodeksu cywilnego (projektowany art. 1031⁴ § 4 k.c.) normę wynikającą z art. 638 k.p.c., zgodnie z którą wierzyciel, który zażądał sporządzenia spisu inwentarza, nie może odmówić przyjęcia należnego mu świadczenia, chociażby dług nie był jeszcze wymagalny. Stwierdzić bowiem należy, że przepis ten ma charakter materialnoprawny, a nie proceduralny, co uzasadnia jego zamieszczenie w Kodeksie cywilnym.

V. Możliwość złożenia wykazu inwentarza przed notariuszami

1. Za przyznaniem kompetencji notariuszom w zakresie składnia przed nimi wykazów inwentarza przemawiają następujące okoliczności: łatwość dostępu do notariusza; rozbudowany i zwiększający się w ostatnim czasie katalog czynności notarialnych odnoszących się do instytucji prawnośpadekowych, a co za tym idzie wzrastające społeczne przekonanie o celowości korzystania z usług i pomocy notariusza przy czynnościach z zakresu prawa spadkowego; związek z innymi instytucjami z zakresu prawa spadkowego (w szczególności możliwością złożenia przed notariuszem oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku, sporządzenia protokołu dziedziczenia, sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia), pozwalający na podjęcie przez zainteresowanych szeregu działań w określonej korelacji, a niejednokrotnie w jednym miejscu i czasie; możliwość uzyskania profesjonalnej pomocy notariusza przy podejmowaniu określonych działań.

Należyte unormowanie udziału notariusza w procedurze sporządzania wykazu inwentarza powinno odpowiadać dwóm podstawowym założeniom. Po pierwsze, sporządzenie wykazu inwentarza z udziałem notariusza powinno być ujęte w ramach jednorodnej instytucji prawnej. Po drugie, powinno nastąpić poprzez odwołanie się do takiej czynności notarialnej, w ramach której, przyjmując stosowne oświadczenie zainteresowanego i realizując obowiązek wyjaśniająco-doradczy (art. 80 § 3 ustawy – Prawo o notariacie), notariusz będzie w stanie zapewnić zainteresowanemu należytą, rzeczywistą i profesjonalną pomoc. Zalet takiego rozwiązania nie sposób przecenić, w szczególności wobec faktu, iż przekonanie o składnikach spadku istniejące u typowego spadkobiercy może w doniosły sposób różnić się z „rzeczywistością normatywną”, choćby z uwagi na problematykę stosunków majątkowych małżeńskich. Powyższe kryteria spełnia zaproponowane w projekcie unormowanie wprowadzające możliwość sporządzenia wykazu inwentarza w postaci protokołu przy udziale notariusza. Rozwiązanie to stworzy rzeczywistą alternatywę dla wykazu inwentarza w postaci formularza sporządzanego samodzielnie przez zainteresowanych i składanego w sądzie.

Uregulowanie instytucji wykazu inwentarza w postaci protokołu nie wymaga wprowadzenia jakichkolwiek zmian w przepisach ustawy – Prawo o notariacie. Protokoły objęte są bowiem katalogiem czynności notarialnych (art. 79 pkt 4 ustawy – Prawo o notariacie) i sporządzane są w formie aktu notarialnego (art. 104 § 4 ustawy

– Prawo o notariacie). Nie zachodzi zatem potrzeba ingerencji w istniejący katalog czynności notarialnych.

Przyjęcie proponowanego rozwiązania nie rodzi też potrzeby zmiany rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej. Przepis § 10 pkt 3 rozporządzenia określa bowiem maksymalne wynagrodzenie za sporządzenie innego protokołu niż protokoły wymienione w przepisach rozporządzenia. Nowym desygnatem nazwy „inny protokół” będzie przewidziany w projekcie ustawy protokół obejmujący wykaz inwentarza.

VI. Wyłączenie możliwości złożenia wykazu inwentarza przed konsulem

Projekt wyłącza możliwość złożenia wykazu inwentarza przed konsulem. W art. 19 ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2002 r. Nr 215, poz. 1823, z późn. zm.) dodano pkt 4b, zgodnie z którym, konsul nie może przyjąć wykazu inwentarza spadku. Wprowadzenie instytucji wykazu inwentarza ma bowiem służyć uproszczeniu oraz skróceniu procedury ustalenia masy spadkowej. Wykaz inwentarza ma również na celu ustalenie stanu majątku spadkowego bez narażania spadkobierców na nadmierne koszty. W świetle obowiązujących przepisów stan majątku spadkowego ustala komornik sądowy, co wiąże się często z poniesieniem przez spadkobierców kosztów wyceny aktywów spadkowych z udziałem biegłych rzeczoznawców.

Stworzenie możliwości złożenia wykazu inwentarza przed konsulem, który wykonuje czynności notarialne na podstawie art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, do których to czynności stosuje się odpowiednio przepisy ustawy – Prawo o notariacie, narazi spadkobierców na znaczne niedogodności oraz wydłuży procedurę składania wykazu inwentarza. Należy mieć bowiem na uwadze, że stosownie do brzmienia art. 19 ust. 4 ustawy o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, konsul może sporządzić akt notarialny, pod warunkiem uzyskania od Ministra Sprawiedliwości pisemnego upoważnienia wydanego na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych. W sytuacji więc, gdy projekt przewiduje – w przypadku składania wykazu inwentarza przed notariuszem – sporządzenie z tej czynności protokołu w formie aktu notarialnego, konsul, przed którym będzie składany taki wykaz, każdorazowo byłby zobligowany do uzyskania od Ministra Sprawiedliwości na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych upoważnienia do sporządzenia tego rodzaju aktu notarialnego.

Inne rozwiązanie przewidziane w projekcie wprowadza obowiązek przesłania wypisu protokołu obejmującego wykaz inwentarza do sądu spadku. Gdyby czynność ta miała być wykonywana również przez konsulów, z pewnością doprowadziłoby to do niepożądanego efektu w postaci wydłużenia procedury składania wykazu inwentarza.

VII. Regulacje gwarantujące skuteczność realizacji wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

1. Proponowana zmiana art. 831 k.p.c. oraz art. 8 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz. U. z 2012 r. poz. 1015, z późn. zm.) ma na celu wyłączenie spod egzekucji sum przyznawanych na mocy orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka tytułem słusznego zadośćuczynienia na podstawie art. 41 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Ograniczenie to znajdzie zastosowanie wyłącznie w razie egzekucji mającej na celu zaspokojenie wierzytelności przysługującej Skarbowi Państwa. Proponowana regulacja realizuje postulaty wynikające z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (por. wyrok z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie Selmouni przeciwko Francji, skarga nr 25803/94, § 133; wyrok z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie Velikova przeciwko Bułgarii, skarga nr 41488/98, § 99). Nowelizacja zapobiegnie sytuacjom, w których Komitet Ministrów Rady Europy uznałby za niewykonane przez Polskę orzeczenie Trybunału z uwagi na dokonanie zajęcia i potrącenia przez Skarb Państwa jego wierzytelności wobec skarżącego z kwot przyznanych mu przez Trybunał tytułem tzw. słusznego zadośćuczynienia w rozumieniu art. 41 Konwencji. Komitet Ministrów mógłby się domagać w takich przypadkach ponownego wypłacenia przez Polskę zasądzonych kwot. Proponowana zmiana wyłączy dopuszczalność egzekucji w celu zaspokojenia wierzytelności Skarbu Państwa z kwot przyznanych od Polski dla skarżącego na mocy wszelkich orzeczeń Trybunału. Obejmuje to zarówno sumy przyznane na mocy wyroków Trybunału, jak i decyzji zatwierdzających deklaracje jednostronne rządu oraz ugody zawarte między skarżącym a rządem. Wyłączenie obejmie wszystkie kwoty zasądzone przez Trybunał na podstawie art. 41 Konwencji, a więc odszkodowanie tytułem szkody materialnej, jak i niematerialnej, a także zwrot kosztów i wydatków poniesionych przez skarżącego.

2. Z powyższą zmianą ściśle wiąże się projektowany przepis art. 121a ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Przepis ten będzie

stanowił podstawę obligatoryjnego umorzenia należności sądowych w przypadkach, gdy zostały one zasądzone w postępowaniu, w którym naruszono wobec skarżącego (dłużnika) Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności lub jej Protokoły, co zostało stwierdzone przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Odnosi się to do przypadków, gdy skarżący po wydaniu orzeczenia Trybunału pozostaje w dalszym ciągu dłużnikiem Skarbu Państwa z tytułu nieuiszczonych kosztów sądowych oraz grzywien orzeczonych w postępowaniu cywilnym, tj. należności sądowych w rozumieniu art. 119 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Nowelizacja dotyczy należności, które nie zostały jeszcze pobrane przez Skarb Państwa. Celem postulowanej regulacji jest zapobieganie sytuacjom, w których – mimo stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, że w postępowaniu krajowym doszło do naruszenia praw człowieka – w dalszym ciągu prowadzone są czynności w celu wykonania orzeczenia krajowego zasądzającego należności sądowe od skarżącego. Proponowane zmiany zapobiegają wątpliwościom, które pojawiają się w trakcie wykonywania orzeczeń Trybunału.

Projekt nie zawiera przepisów technicznych, a zatem nie podlega notyfikacji zgodnie z trybem przewidzianym w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. Nr 239, poz. 2039, z późn. zm.).

Stosownie do postanowień art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingskiej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. Nr 169, poz. 1414, z późn. zm.) projekt ustawy został zamieszczony na stronach internetowych Rządowego Centrum Legislacji w zakładce Rządowy Proces Legislacyjny. Żaden podmiot nie zgłosił zainteresowania pracami nad niniejszą ustawą.

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Wskazanie podmiotów, na które oddziałuje ustawa

Regulacje zawarte w projektowanym akcie będą odnosiły się do podmiotów, które będą mogły złożyć wykaz inwentarza (spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych oraz wykonawców testamentu), wierzycieli spadkowych, sądów, notariuszy, komorników, a także do uczestników postępowania sądowego.

2. Konsultacje społeczne

W ramach konsultacji społecznych projekt został przedstawiony w celu wyrażenia opinii: Sądowi Najwyższemu, Krajowej Radzie Sądownictwa, prezesom sądów apelacyjnych, Naczelnej Radzie Adwokackiej, Krajowej Radzie Radców Prawnych, Krajowej Radzie Komorniczej, Krajowej Radzie Notarialnej, Stowarzyszeniu Sędziów Polskich „Iustitia”, Stowarzyszeniu Sędziów „Themis”, Ogólnopolskiemu Stowarzyszeniu Referendarzy Sądowych, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych „Lewiatan”, Business Centre Club, Krajowej Izbie Gospodarczej oraz Związkowi Banków Polskich.

Nie zasługuje na uwzględnienie zgłoszony przez Krajową Radę Notarialną postulat wprowadzenia do projektu rozwiązania wyłączającego możliwość odrzucenia spadku. Należy zauważyć, że obowiązujące normy prawne, które umożliwiają odrzucenie spadku przez spadkobierców, stanowią konsekwencję zasady autonomii woli w prawie spadkowym. Uwzględnienie powyższej propozycji stanowiłoby naruszenie tej zasady. Ponadto Konstytucja gwarantuje każdemu prawo do dziedziczenia (art. 21 i art. 64 Konstytucji). Wprowadzenie swoistego obowiązku dziedziczenia mogłoby stanowić naruszenie tego konstytucyjnego prawa podmiotowego.

Nie jest również zasadna zgłoszona przez Związek Banków Polskich oraz przez Krajową Radę Sądownictwa uwaga dotycząca pokrzywdzenia wierzycieli spadkowych w związku z wejściem w życie projektowanej regulacji. Proponowane rozwiązania starają się zachować równowagę między ochroną wierzycieli spadkowych a ochroną spadkobierców. Zachęcają spadkobierców do ujawnienia aktywów i długów spadkowych (w sporządzanych wykazach inwentarza), bez ponoszenia nieporównanie większych kosztów, które pojawią się w razie sporządzenia spisu inwentarza. Przyczynić się to może do przyspieszenia spłacania długów. Ponadto wzmocnieniu

pozycji wierzycieli spadkowych służy zawarta w projekcie instytucja ogłoszenia o złożeniu wykazu inwentarza. Na mocy proponowanych regulacji, sąd spadku zarządzi ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza. Wierzyciel, w przypadku kwestionowania rzetelności sporządzenia wykazu inwentarza, będzie mógł złożyć wniosek do sądu spadku o wydanie postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza. Wniosek o sporządzenie spisu inwentarza wierzyciel spadkowy będzie mógł złożyć także wówczas, gdy nie sporządzono wykazu inwentarza. Sporządzenie spisu inwentarza następuje w sposób sformalizowany na podstawie postanowienia sądu przez właściwy organ (komornika sądowego). Postępowanie o spis inwentarza składa się z dwóch faz: postępowania rozpoznawczego przed sądem i postępowania wykonawczego przed komornikiem sądowym. Postępowanie rozpoznawcze kończy się wydaniem postanowienia o zarządzeniu spisu inwentarza, które podlega zaskarżeniu apelacją. W postępowaniu wykonawczym komornik ma obowiązek z urzędu ustalić, jakie przedmioty powinny być wciągnięte do spisu, co oznacza, że organ dokonujący tej czynności nie powinien poprzestać jedynie na oświadczeniach uczestników postępowania i osób trzecich, ale powinien przejawiać aktywność i z urzędu ustalać, jakie aktywa i pasywa mają być wciągnięte do spisu inwentarza spadkowego. Komornik wyposażony jest również w szeroko zakreślone uprawnienia do żądania od uczestników postępowania, osób trzecich i organów władzy publicznej informacji potrzebnych do sporządzenia spisu inwentarza (art. 761 k.p.c.) Obowiązujące przepisy przewidują również możliwość uzupełnienia spisu inwentarza po jego sporządzeniu.

Nie zostały uwzględnione propozycje zgłoszone przez Business Centre Club, Związek Banków Polskich oraz Krajową Radę Notarialną, w zakresie wprowadzenia obowiązku sporządzenia wykazu inwentarza w każdym przypadku dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza oraz wprowadzenia maksymalnego terminu na złożenie w sądzie lub u notariusza wykazu inwentarza. Wprowadzenie obowiązku sporządzenia wykazu inwentarza w przypadku dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza uniemożliwiłoby skorzystanie przez spadkobierców z możliwości złożenia wniosku do sądu o sporządzenie spisu inwentarza na podstawie art. 635 k.p.c. Ustalenie terminu do złożenia wykazu inwentarza miałoby sens tylko wtedy, gdyby uchybienie temu terminowi pociągało za sobą przyjęcie spadku wprost (czyli pełną odpowiedzialność za długi spadkowe). Jednakże sankcja taka nadmiernie pogarszałaby sytuację spadkobierców; niweczyłaby cel przyświecający proponowanej reformie prawa

spadkowego. Sankcję w postaci pełnej odpowiedzialności za długi spadkowe powiązano jedynie (tak jak dotychczas – por. art. 1031 § 2 k.c.) z podstępnym niepodaniem przy spisie inwentarza przedmiotów należących do spadku (przedmiotów zapisów windykacyjnych) lub podaniem długów nieistniejących oraz z podstępnym pominięciem w wykazie inwentarza przedmiotów należących do spadku (przedmiotów zapisów windykacyjnych) lub podstępnym uwzględnieniem w wykazie nieistniejących długów (por. art. 1031 § 2 zd. 2).

Odnośnie do zgłoszonej przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa oraz Krajową Radę Sądownictwa wątpliwości w zakresie wzajemnej relacji kilku wykazów inwentarza złożonych w jednym postępowaniu spadkowym, wskazać trzeba, że wszystkie wykazy będą miały taką samą doniosłość prawną. Kompletność informacji zamieszczonych w wykazie inwentarza ma zapewnić opracowany w formie rozporządzenia wzór wykazu. Należy podkreślić, że według rozwiązania przyjętego w projekcie spadkobierca, który złożył wykaz inwentarza, przy spłacaniu długów spadkowych kieruje się danymi zamieszczonymi w złożonym wykazie. Nie może jednak zasłaniać się brakiem znajomości wykazów inwentarza złożonych przez innych spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych lub wykonawców testamentu (projektowany art. 1031³ § 1 k.c.).

Nie można zgodzić się z przedstawionym przez Naczelną Radę Adwokacką poglądem, zgodnie z którym do realizacji celów wyznaczonych przez projekt wystarczającym będzie wydłużenie terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Zaproponowane rozwiązanie, polegające na wydłużeniu terminu do przyjęcia lub odrzucenia spadku, mogłoby być korzystne dla spadkobierców tylko wtedy, gdyby miała zostać utrzymana dotychczasowa zasada, wedle której milczenie spadkodawcy równa się przyjęciu spadku wprost. Nie wydaje się jednak, aby ta propozycja była zasadna. Trzeba bowiem zauważyć, iż w aktualnym stanie prawnym nie jest kwestionowane to, że spadkobierca ma zbyt mało czasu na zorientowanie się w swojej sytuacji prawnej po dowiedzeniu się o tytule swego powołania do spadku i podjęcie racjonalnej decyzji co do przyjęcia spadku lub jego odrzucenia. Głosy sprzeciwu podnoszone są wobec samej konstrukcji swoistej fikcji prawnej przyjęcia spadku na skutek bezczynności bez ograniczenia odpowiedzialności za długi. Zdecydowana większość spadkobierców, którzy milczą w ciągu sześciu miesięcy od dowiedzenia się o tytule swojego powołania, zachowa się tak samo w ciągu kolejnych miesięcy.

Dodatkowo należy podkreślić, że wydłużenie terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przedłużałoby tylko stan niepewności co do tego, komu ostatecznie spadek przypadnie (zwłaszcza wtedy, gdy kolejni spadkobiercy odrzucają spadek). Byłoby to wielce niekorzystne zarówno dla samych spadkobierców, jak i wierzycieli spadku.

Uwzględniono sugestię Krajowej Rady Notarialnej, aby wykaz inwentarza mógł złożyć samodzielnie każdy spadkobierca, zapisobierca windykacyjny lub wykonawca testamentu (proponowany art. 1031¹ § 1 k.c.). Uwzględniono również postulat Krajowej Rady Notarialnej, Krajowej Rady Sądownictwa oraz Naczelnej Rady Adwokackiej w kwestii możliwości uzupełnienia wykazu inwentarza. Zgodnie z projektowanym § 4 art. 1031¹ k.c., w razie ujawnienia po złożeniu wykazu inwentarza przedmiotów majątkowych lub długów spadkowych pominiętych w wykazie inwentarza, składający wykaz może złożyć uzupełnienie wykazu inwentarza. Stosownie do postulatu Krajowej Rady Sądownictwa w projekcie przyznano prymat spisu inwentarza w zakresie spłacania długów spadkowych. Zgodnie z proponowanym brzmieniem art. 1031³ § 2 k.c. od chwili sporządzenia spisu inwentarza, spadkobierca, spłacając długi spadkowe, powinien kierować się danymi zamieszczonymi w tym spisie.

Jako zbyt restrykcyjny uznano postulat Krajowej Rady Notarialnej oraz Naczelnej Rady Adwokackiej, aby wprowadzić sankcję karną za nierzetelne sporządzenie wykazu inwentarza. Podmiot, który celowo pominął w wykazie inwentarza przedmioty należące do spadku lub przedmioty zapisów windykacyjnych, będzie ponosił sankcję wynikającą z projektowanego art. 1031 § 2 k.c., a polegającą na odpowiedzialności za długi spadkowe ponad wartość stanu czynnego spadku. Mając powyższe na uwadze, nie wydaje się konieczne wprowadzenie sankcji karnej do przepisów prawa spadkowego w tym zakresie.

W zakresie zgłoszonych przez Krajową Izbę Radców Prawnych wątpliwości co do charakteru prawnego ogłoszenia o złożeniu wykazu inwentarza, należy stwierdzić, że ogłoszenie takie ma stanowić surogat postępowania konwokacyjnego. Wierzyciel, który dowiedział się z takiego ogłoszenia o złożeniu wykazu inwentarza, może się z nim zapoznać, a zarazem pozyskać dane osobowe spadkobiercy, który wykaz złożył (art. 525 k.p.c.). Następnie wierzyciel może wedle swojego wyboru złożyć wniosek o sporządzenie spisu inwentarza, zwłaszcza gdy kwestionuje rzetelność czy kompletność złożonego wykazu. Gdyby okazało się, że dana wierzytelność nie jest

w wykazie ujęta, wierzyciel może też zwrócić się bezpośrednio do spadkobiercy, informując go o swojej wierzytelności. Spadkobierca, który taką korespondencję otrzymał, nie będzie mógł następnie twierdzić, że nie wiedział o tym długu (por. art. 1032 k.c.). Z uwagi na powyższe, podniesiony przez Krajową Izbę Radców Prawnych zarzut, że projektowana instytucja ogłoszenia o złożonym wykazie „sprawia tylko złudzenie ochrony wierzycieli spadkodawcy” wydaje się nieuzasadniony.

Jako nieuzasadnione należy uznać stanowisko Związku Banków Polskich, zgodnie z którym wejście w życie projektowych przepisów negatywnie wpłynie na rynek kredytów bankowych. Wspomnieć trzeba, że ochrona wierzycieli spadkodawcy, będąca wynikiem obowiązującej dziś zasady przyjęcia spadku wprost w razie milczenia spadkobiercy, zasadza się na wykorzystaniu biernej postawy (pasywności) spadkobierców, połączonej z ich niewiedzą co do mechanizmu dziedziczenia. Odbywa się ona kosztem majątku własnego spadkobierców, a nie tylko majątku odziedziczonego. Brak argumentów aksjologicznych przemawiających za takim rozwiązaniem. Decyzja o udzieleniu kredytu przez bank powinna zależeć od oceny majątku kredytobiorcy oraz udzielonych przez niego zabezpieczeń rzeczowych lub obligacyjnych. Motywem udzielenia kredytu nie może być zasobność majątkowa hipotetycznych spadkobierców ani liczenie na ich pasywne zachowanie po śmierci spadkodawcy (kredytobiorcy). Ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe nie osłabia zabezpieczeń rzeczowych długów, które weszły do spadku.

Instytucje kredytowe (banki) dysponują środkami dającymi im znaczną przewagę nad spadkobiercami, którzy w drodze spadkobrania nabyli określone dobra. Wystarczy w tym miejscu wspomnieć obowiązek zachowania tajemnicy bankowej, który może uniemożliwić potencjalnym spadkobiercom uzyskanie informacji na temat ewentualnego zadłużenia spadkodawcy i jego rozmiarów, czy też możliwość wystawiania przez banki bankowych tytułów egzekucyjnych przeciwko spadkobiercom osoby, która z bankiem dokonała określonej czynności bankowej, co pozwala bankom przeprowadzić egzekucję w stosunku do spadkobierców z pominięciem całego sądowego postępowania rozpoznawczego.

Przyjęcie proponowanej w ustawie regulacji może doprowadzić do sytuacji, w której instytucje kredytowe, udzielając pożyczek osobom starszym, dokonywać będą bardziej wnikliwej aniżeli obecnie oceny ich zdolności kredytowej i lepiej będą zabezpieczać udzielane kredyty. Jako przykład można wskazać na żądanie dodatkowego poręczenia

kredytu udzielanego osobom starszym. Pozytywną konsekwencją tego może być sytuacja, że część osób starszych zwracać się będzie z prośbą o poręczenie kredytu do swoich najbliższych, którzy powziawszy w ten sposób wiadomość o ich potrzebach sami będą mogli udzielić im wsparcia. Sytuacja taka dotyczyć będzie osób, na których ciąży obowiązek alimentacyjny.

W uwzględnieniu uwagi zgłoszonej przez sądy oraz Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” w projekcie uregulowano kwestię kosztów sądowych związanych z wykonaniem postanowienia o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza. Dotychczas materia ta była uregulowana w § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411) oraz w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Powyższe rozporządzenie utraci jednak moc na skutek wejścia w życie procedowanej ustawy. Konieczne jest zatem przeniesienie zawartych w tym rozporządzeniu przepisów dotyczących kosztów postępowania do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Pozwoli to zachować spójność i kompleksowość regulacji w jednym akcie prawnym. W projekcie zaproponowano dodanie w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych po art. 115 tej ustawy art. 115a pozwalający sądom na ściąganie z majątku spadkowego kosztów sądowych związanych z zabezpieczeniem spadku lub spisem inwentarza w sytuacji, gdy postanowienie w tym przedmiocie wydane zostało z urzędu lub na wniosek osoby niemającej obowiązku uiszczenia kosztów sądowych. W celu zaspokojenia należności z tytułu kosztów sądowych dopuszcza się też pobranie przez sąd odpowiedniej sumy z pieniędzy spadkowych złożonych do depozytu sądowego lub z rachunku bankowego bądź zarządzenie przez sąd sprzedaży odpowiedniej części majątku spadkowego. Przepisy te będą stanowiły uzupełnienie regulacji zawartej w obowiązującym już art. 83 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Nie ma natomiast potrzeby wprowadzania do tej ustawy – jak postuluje Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” – odrębnego przepisu określającego, kto i na jakim etapie, w jakiej wysokości i pod jaką sankcją ma uiszczać koszty na rzecz komorników. W przypadku dokonywania zabezpieczenia spadku lub spisu inwentarza na wniosek znajdą bowiem zastosowanie istniejące już w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych zasady uiszczania kosztów sądowych, a zatem art. 2 ust. 2 i art. 49 ust. 1 pkt 2 i 3 tej ustawy.

Nie uwzględniono też uwagi Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” dotyczącej projektowanego art. 633 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego. Odrębne uregulowanie właściwości miejscowej sądu w przypadku konieczności zabezpieczenia praw majątkowych jest bowiem niezbędne z uwagi na występujące w praktyce problemy związane z prawidłowym określeniem sądu w tej kategorii spraw. Wymienione w obowiązującym przepisie pojęcie „rzeczy” odnosi się bowiem wyłącznie do przedmiotów materialnych. Nie wydaje się natomiast trafny postulat, aby sprawy o zabezpieczenie spadku powierzyć sądowi spadku z jednoczesnym powierzeniem mu kompetencji do zlecania czynności wykonawczych dowolnie wybranemu komornikowi lub komornikom z całego kraju. Zlecenie czynności dowolnemu komornikowi może być postrzegane jako zbyt arbitralne, a ponadto może skutkować zwiększeniem kosztów wykonania postanowienia o zabezpieczeniu w przypadku wyboru komornika mającego rewir poza miejscem położenia rzeczy (np. wzrost kosztów dojazdu). Zlecenie czynności komornikom z całego kraju w praktyce może też powodować problemy ze skutecznym sprawowaniem nadzoru nad jego czynnościami. Ponadto nie można wykluczyć problemów związanych z prawidłowym ustaleniem sądu spadku, zwłaszcza przez osoby nienależące do kręgu osób najbliższych spadkodawcy. Zauważyć bowiem należy, że krąg osób uprawnionych do złożenia wniosku o zabezpieczenie został ujęty dość szeroko. Skierowanie sprawy do sądu niebędącego sądem spadku będzie skutkowało przekazaniem sprawy do sądu właściwego, co nie jest zjawiskiem pożądanym z uwagi na konieczność szybkiego działania sądu w tej kategorii spraw. Zauważyć należy, że przedmiotem zabezpieczenia jest zawsze konkretna rzecz lub prawo i to w sytuacji, gdy z jakiegokolwiek przyczyny grozi jej naruszenie, zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie albo nieusprawiedliwione rozporządzenie. Niecierpiący zwłoki charakter tej kategorii spraw uzasadnia utrzymanie wyjątku od ogólnej zasady właściwości sądu spadku, tym bardziej że ustalenie sądu właściwego wedle miejsca położenia rzeczy jest łatwiejsze aniżeli ustalenie sądu spadku. Nie bez znaczenia jest też fakt, że dotychczas przepis ten, poza kwestią właściwości sądu w przypadku zabezpieczenia praw majątkowych, nie budził większych wątpliwości i nie sygnalizowano potrzeby jego zmiany. Wskazać też należy, że liczba postępowań o zabezpieczenie spadku nie jest znaczna. W 2013 r. do sądów rejonowych wpłynęło jedynie 601 wniosków o zabezpieczenie, z czego uwzględniono tylko 283.

Za zasadną uznano natomiast uwagę sądów oraz Stowarzyszenia Sędziów Polskich

„Iustitia”, co do potrzeby wprowadzenia otwartego katalogu środków zabezpieczenia. Kwestię tę przesądzono wprost w projektowanym art. 636 § 1 k.p.c., a przykładowe środki zabezpieczenia wymieniono w projektowanym § 2 art. 636 k.p.c.

Podzielono też wątpliwości co do zasadności i celowości zlecenia czynności zabezpieczania spadku lub sporządzania spisu inwentarza naczelnikom urzędów skarbowych w sytuacji, gdy spadek przypada Skarbowi Państwa. Podejmowanie przez naczelników urzędów skarbowych działań polegających na zabezpieczeniu interesów fiskalnych Skarbu Państwa rzeczywiście może budzić zastrzeżenia, gdy się zważy, że organem wykonawczym w zakresie zabezpieczania spadku lub spisu inwentarza jest organ podlegający Skarbowi Państwa, mogący być równocześnie wierzycielem spadkodawcy i posiadający także legitymację do wszczęcia postępowań o zabezpieczenie spadku i spis inwentarza. Nie można też wykluczyć, iż takie rozwiązanie spotka się z negatywnym odbiorem ze strony społeczeństwa, z uwagi na wątpliwości innych zainteresowanych osób (np. wierzycieli, zapisobierców, wykonawców testamentu itp.) co do rzetelności postępowania w tych sprawach oraz równości stron postępowania w świetle przepisów art. 175 i 176 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dlatego też w projekcie ustawy zrezygnowano z powierzania naczelnikom urzędów skarbowych wykonania postanowień w wyżej opisanej kategorii spraw.

Nie uwzględniono natomiast postulatu Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”, aby wprowadzić do projektu przepis określający, jako wymóg formalny wniosku o sporządzenie spisu inwentarza, uprawdopodobnienie okoliczności uzasadniających wniosek, tak jak to jest w przypadku wniosku o zabezpieczenie spadku. W przypadku wniosków o sporządzenie spisu inwentarza wystarczy uprawdopodobnienie legitymacji do złożenia wniosku, a tę przesłankę uwzględniono już w projektowanym art. 637 § 1 k.p.c.

W uwzględnieniu uwagi Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” w projektowanym art. 638¹⁰ k.p.c. wśród podmiotów, które należy powiadomić o terminie sporządzenia spisu inwentarza, wymieniono zapisobiercę windykacyjnego.

Podzielając uwagę Związku Banków Polskich, w projektowanym art. 636 § 6 k.p.c. dostosowano używaną w nim terminologię do nomenklatury, jaką posługuje się ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2012 r. poz. 1376, z późn. zm.). Z uwagi na rezygnację z nieznanego Prawu bankowemu pojęcia „bankowy dowód

oszczędności”, nie uwzględniono postulatu Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej o uzupełnienie przepisu o „dowód oszczędności w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej”. Takim pojęciem nie posługuje się bowiem także ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1450, z późn. zm.).

W uwzględnieniu uwagi Sądu Najwyższego zrezygnowano z przeniesienia do k.p.c. kilku uregulowań znajdujących się obecnie w rozporządzeniu w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza, a mianowicie określenia przypadków, w których należy dokonać zawiadomienia określonych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, zawartości protokołu ze spisu majątku ruchomego, kwestii zdjęcia pieczęci i postępowania z zamkniętymi paczkami. Wbrew stanowisku Sądu Najwyższego większość przepisów znajdujących się obecnie w ww. rozporządzeniu musiała zostać przeniesiona do ustawy z uwagi na to, że regulują one kwestie proceduralne. W konsekwencji za bezprzedmiotowe uznano uwagi dotyczące tych przepisów, które zostaną zamieszczone w rozporządzeniu wykonawczym wydanym na podstawie nowo zaprojektowanej delegacji ustawowej.

3. Wpływ regulacji na sektor finansów publicznych w tym na budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego

Wprowadzenie zasady odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe z tzw. dobrodziejstwem inwentarza może przełożyć się na zmniejszenie stopy zaspokojenia jednostek sektora finansów publicznych, jako wierzycieli spadkowych. Z uwagi na brak danych o wysokości wierzytelności spadkowych jednostek sektora finansów publicznych, przewyższających wartość aktywów spadkowych, nie jest jednak możliwe przedstawienie wiarygodnego szacunku.

Ponadto projektowane regulacje będą powodowały zwiększenie liczby spraw sądowych. Jednakże trudno określić, o ile zwiększy się liczba tych spraw. Projekt wprowadza nową instytucję prawną (wykaz inwentarza) niewystępującą dotychczas w systemie prawa cywilnego. Według danych statystycznych w 2013 r. do sądów rejonowych wpłynęło 4710 wniosków o sporządzenie spisu inwentarza. Ponadto w tym samym okresie przed sądami i notariuszami złożono 126 368 oświadczeń o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku.

Mając na uwadze konieczność pełnej realizacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

(ETPCz) oraz wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy, projekt przewiduje także wyłączenie spod zajęcia w trakcie egzekucji na rzecz Skarbu Państwa sum przyznanych na mocy orzeczeń ETPCz tytułem słusznego zadośćuczynienia na podstawie art. 41 Konwencji. Zmiana ta wyłączy możliwość zajęcia na poczet zaspokojenia wierzytelności Skarbu Państwa kwot przyznanych od Polski dla skarżącego na mocy orzeczeń Trybunału. Ponadto proponuje się także umorzenie, na wniosek dłużnika, należności sądowych zasądzonych w postępowaniu, co do którego ETPCz stwierdził naruszenie Konwencji. Poniższa tabela prezentuje kluczowe dane dotyczące zadośćuczynień przyznawanych w orzeczeniach ETPCz:

	2011	2012	2013
Kwota wypłacona tytułem orzeczeń ETPCz (tys. zł)	3 774	3 042	4 084
Liczba orzeczeń zasądających	269	225	154
Kwota zasądzona w danym roku (tys. zł)			2 855

Dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Nie jest jednak możliwe ustalenie, czy i jaka część tych kwot była przedmiotem egzekucji na rzecz Skarbu Państwa, a co za tym idzie – nie jest też możliwe precyzyjne oszacowanie skutków projektowanej zmiany dla budżetu państwa (z oczywistych względów nie mogą one przekroczyć kwoty rzędu 3 mln rocznie).

W 2013 r. zadośćuczynienia przyznane 38 orzeczeniami ETPCz w sprawach dotyczących warunków w więzieniach wyniosły w sumie 538 400 zł. Ich wysokość wahała się od 5400 do 32 000 zł, zaś średni koszt rozstrzygnięcia jednej sprawy wynosił 14 170 zł. W kwocie tej mieści się również 45 350 zł przyznane 12 skarżącym tytułem zwrotu kosztów poniesionych przez skarżących w toku postępowania krajowego, w którym dochodzili nieskutecznie zadośćuczynienia za zarzucane naruszenie Konwencji. Chodziło tu o koszty zasądzone na rzecz Skarbu Państwa na mocy wyroków sądów krajowych.

Wejście w życie projektowanych rozwiązań nie będzie angażowało dodatkowych środków finansowych dla budżetu państwa w części 15 Sądy powszechne, a ewentualne

wydatki z tego tytułu, zarówno w roku wejścia w życie przedmiotowej regulacji, jak i latach następnych, zostaną sfinansowane w ramach dotychczasowych środków zabezpieczonych w tej części.

4. Wpływ regulacji na rynek pracy

Projektowane regulacje nie będą miały wpływu na rynek pracy.

5. Wpływ regulacji na konkurencyjność gospodarki i podmiotów gospodarczych

Projektowane regulacje nie będą miały wpływu na konkurencyjność gospodarki.

6. Wpływ regulacji na sytuację spadkodawców i wierzycieli spadkowych

Proponuje się wprowadzenie zasady odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe z tzw. dobrodziejstwem inwentarza (tj. do wysokości wartości aktywów spadkowych), bez obowiązku składania w tym przedmiocie w odpowiednim czasie stosownego oświadczenia, w miejsce obowiązującej obecnie fikcji prostego przyjęcia spadku. Oznacza to ochronę spadkobierców przed długami spadkowymi przewyższającymi wartość aktywów spadkowych (z uwagi na brak stosownych danych statystycznych, nie ma jednak możliwości dokonania szacunku tych korzyści). Dodatkowo zakłada się wprowadzenie, w przypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, możliwości zastąpienia spisu inwentarza (koszt do kilku tys. złotych) „prywatnym” wykazem inwentarza (sporządzanym na standardowym formularzu). W przypadku niekwestionowania przez wierzycieli sporządzonego wykazu, nie będzie konieczne sporządzenie spisu inwentarza.

Jak wskazano w pkt 3, przed sądami rejonowymi i notariuszami w 2013 r. złożono 126 368 oświadczeń o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku (w tej liczbie zawierają się oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, z dobrodziejstwem inwentarza, i o odrzuceniu spadku), a także 4710 wniosków o sporządzenie spisu inwentarza (w tej liczbie powinna zawierać się liczba spadków przyjętych z dobrodziejstwem inwentarza).

W tym samym okresie wpłynęło ok. 2,9 tys. spraw o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (w tej liczbie zawierają się przypadki prób niwelowania skutków bierności spadkobierców – fikcji prostego przyjęcia spadku).

Nie jest możliwe dokonanie wiarygodnego szacunku liczby składanych wykazów inwentarza oraz postanowień sądów o sporządzeniu spisu inwentarza. Możliwe jest jednak oszacowanie, na podstawie liczby zgonów, jej maksymalnej wartości

– ok. 380 tys. (dane na podstawie danych GUS).

Projekt zakłada także ochronę wierzycieli spadkowych, o których spadkobierca nie wiedział, a którym nie dano okazji, aby swoje wierzytelności zgłosili. W szczególności nie sposób zaakceptować, żeby wobec takich wierzycieli spadkobierca mógł podnosić zarzut, że limit jego odpowiedzialności się wyczerpał na skutek zaspokojenia innych wierzycieli. Stąd naturalne wydaje się wprowadzenie regulacji, że za niespłacone długi spadkobierca odpowiada ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby wiedział o nich i spłacał należycie wszystkie długi spadkowe.

7. Wpływ regulacji na sytuację i rozwój regionalny

Projektowane regulacje nie będą miały wpływu na sytuację i rozwój regionalny.

8. Zgodność z prawem Unii Europejskiej

Projekt ustawy nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI

z dnia

w sprawie określenia wzoru wykazu inwentarza

Na podstawie art. 1031² § 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2013 r. poz. 101 i 827) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa:

- 1) wzór wykazu inwentarza;
- 2) sposób udostępniania druków wzoru wykazów inwentarza.

§ 2. Ustala się wzór wykazu inwentarza, stanowiący załącznik do rozporządzenia.

§ 3. 1. Druki wzoru wykazu inwentarza udostępnia się nieodpłatnie w budynkach:

- 1) sądów rejonowych i ich wydziałach zamiejscowych;
- 2) sądów okręgowych oraz ich ośrodkach zamiejscowych i wydziałach zamiejscowych;
- 3) sądów apelacyjnych.

2. Druki wzoru wykazu inwentarza Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia nieodpłatnie na swojej stronie internetowej pod adresem www.ms.gov.pl.

§ 4. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

**Załącznik
do rozporządzenia
Ministra Sprawiedliwości
z dnia ... (poz. ...)**

Wzór

WYKAZ INWENTARZA	
POUCZENIE	
1) Druk należy wypełnić czytelnie, dokonując wpisów bez skreśleń i poprawek.	
2) Jeżeli nie jest możliwe wpisanie wszystkich danych w druku, należy umieścić te dane na dodatkowej karcie.	
3) W razie ujawnienia, po złożeniu wykazu inwentarza przedmiotów majątkowych lub długów spadkowych pominiętych w wykazie inwentarza, składający wykaz uzupełnia go	
1. Sąd, do którego składany jest wykaz inwentarza	(nazwa i siedziba sądu, ewentualnie również właściwy wydział).
2. Dane osoby (osób) składającej (ych) wykaz inwentarza	
Imię i nazwisko	
Numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) – jeżeli został nadany	
Adres składającego wykaz inwentarza	

3. Dane spadkodawcy
Imię i nazwisko
Numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) – jeżeli został nadany spadkodawcy
Ostatni adres spadkodawcy
4. Dane dotyczące przedmiotów majątkowych należących do spadku oraz zapisów windykacyjnych z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku.
5. Dane dotyczące długów spadkowych oraz ich wysokość
6. Miejscowość i data
7. Podpis składającego (składających) wykaz inwentarza

UZASADNIENIE

Projektowane rozporządzenie stanowi wykonanie delegacji zawartej w art. 1031² § 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121, z późn. zm.) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia ... o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. ...). Zgodnie z tym przepisem Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) wzór wykazu inwentarza obejmujący informacje, o których mowa w art. 1031¹ § 3, imię i nazwisko, numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), jeżeli został nadany, oraz ostatni adres spadkodawcy, a także imię i nazwisko, jeżeli został nadany numer PESEL (nazwę, numer identyfikacyjny), adres składającego wykaz inwentarza, a także pouczenie co do obowiązku uzupełnienia wykazu inwentarza, w przypadkach wskazanych w art. 1031¹ § 4, mając na uwadze zamieszczenie danych koniecznych dla ustalenia stanu czynnego spadku, standaryzację danych zawartych we wniosku oraz uproszczenie procedury składania wniosku oraz
- 2) sposób udostępniania druków wzorów wykazu inwentarza, uwzględniając konieczność uproszczenia postępowania spadkowego.

W załączniku do rozporządzenia określony został wzór formularza wykazu inwentarza, który ma ułatwić składanie takich wykazów. Dane zawarte we wzorze mają na celu standaryzację tego działania oraz uproszczenie procedury jego składania wykazu. We wzorze wykazu znajduje się pouczenie o konieczności jego uzupełnienia w razie ujawnienia przedmiotów majątkowych lub długów spadkowych pominiętych w wykazie inwentarza. Ułatwieniu dostępu do formularzy ma służyć ich nieodpłatne udostępnianie w siedzibie sądów oraz na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI

z dnia

**w sprawie zawiadomienia o zastosowaniu środków zabezpieczenia, zawartości protokołu
ze spisu majątku ruchomego oraz trybu, sposobu i warunków zastosowania
tymczasowych środków zapobiegających usunięciu ruchomości przed ich spisaniem**

Na podstawie art. 639¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.¹⁾) zarządza się, co następuje:

§ 1. 1. O złożeniu do depozytu sądowego imiennej książeczki oszczędnościowej lub innych dokumentów potwierdzających zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, sąd zawiadamia właściwy oddział banku, podając numer książeczki lub innego dokumentu, stan oszczędności oraz imię i nazwisko posiadacza rachunku.

2. O złożeniu do depozytu sądowego papierów wartościowych zapisanych na rachunku papierów wartościowych, sąd zawiadamia podmiot prowadzący rachunek papierów wartościowych, informując go o obowiązku powstrzymania się od wykonywania poleceń zbywania bądź przeniesienia papierów wartościowych.

3. Jeżeli w skład spadku wchodzi rzeczy o wartości artystycznej, zabytkowej lub naukowej, sąd – zlecając zabezpieczenie spadku – zawiadamia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Jeżeli spisaniu podlegają rzeczy o wartości artystycznej, zabytkowej lub naukowej, komornik zawiadamia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

§ 2. 1. W protokole ze spisu majątku ruchomego w ramach zabezpieczenia spadku oraz spisu inwentarza zamieszcza się:

- 1) zwięzły opis zabezpieczanej lub spisywanej rzeczy;
- 2) imię (imiona) i nazwisko (nazwiska) osoby, której obecność przy dokonywanej czynności jest dopuszczalna lub osoby trzeciej zgłaszającej swoje prawa do rzeczy objętej spisem;

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2014 r. poz. 293, 379, 435, 567, 616 i 945.

- 3) istotne dla sprawy oświadczenie osoby, której obecność przy dokonywanej czynności jest dopuszczalna;
- 4) oświadczenie osoby trzeciej zgłaszającej swoje prawa do rzeczy objętej spisem;
- 5) podpisy wszystkich osób obecnych, ewentualnie przyczyny odmowy lub niemożności podpisania.

2. Protokół sporządza się w dwóch egzemplarzach.

§ 3. 1. Komornik wykonujący postanowienie powinien w razie potrzeby zastosować tymczasowe środki zapobiegające usunięciu ruchomości przed ich spisaniem. W szczególności może dokonać ich opieczętowania, jeżeli napotyka przeszkody przy przystąpieniu do czynności lub gdy odracza prowadzenie czynności.

2. Opieczętowanie może zarządzić też sąd rejonowy, jeżeli wniesiono skargę na czynności komornika.

§ 4. Nie podlegają opieczętowaniu:

- 1) rzeczy codziennego użytku niezbędne osobom, które są uprawnione do korzystania z mieszkania spadkodawcy;
- 2) rzeczy, które ze względu na swoje właściwości nie mogą być opieczętowane;
- 3) rzeczy, do których osoba trzecia zgłosiła i uprawdopodobniła swoje prawa.

§ 5. 1. Zdjęcia pieczęci dokonuje z urzędu komornik, który je nałożył. Przy ich zdjęciu mogą być obecne osoby, które mają prawo zgłosić wniosek o zabezpieczenie. Ze zdjęcia pieczęci sporządza się protokół.

2. Sąd może upoważnić do zdjęcia pieczęci osobę, która jest uprawniona do objęcia rzeczy opieczętowanej. W takim przypadku nie sporządza się protokołu zdjęcia pieczęci.

§ 6. 1. Zamkniętych paczek znalezionych przy dokonywaniu spisu nie otwiera się, tylko się je opieczętowuje, zaznaczając w protokole stan opakowania.

2. Papiery, dokumenty i przedmioty znikomej wartości nie wymagają szczegółowego opisanie, lecz mogą być umieszczone łącznie w opieczętowanych opakowaniach. Nie dotyczy to testamentów oraz dokumentów mogących stanowić dowód uprawnień.

§ 7. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

MINISTER SPRAWIEDLIWOSCI

UZASADNIENIE

Projektowane rozporządzenie stanowi wykonanie delegacji zawartej w art. 639¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia ... o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. ...), zwanej dalej „ustawą nowelizującą”. Zgodnie z tym przepisem Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) przypadki, w których należy dokonać zawiadomienia określonych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, mając na względzie przedmiot zabezpieczenia oraz właściwość poszczególnych instytucji,
- 2) zawartość protokołu ze spisu majątku ruchomego, w tym zakres danych osobowych zamieszczanych w protokole, mając na względzie niezbędność i adekwatność informacji oraz niezbędność i adekwatność danych osobowych w stosunku do celu ich przetwarzania,
- 3) tryb, sposób i warunki zastosowania tymczasowych środków zapobiegających usunięciu ruchomości przed ich spisaniem, mając na względzie przedmiot zabezpieczenia, szybkość postępowania, a także skuteczność tymczasowych środków zapobiegających.

Dotychczas powyższe kwestie regulowało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411), które traci moc z dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej.

Rozporządzenie określa: przypadki, w których należy dokonać zawiadomienia określonych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, zawartość protokołu ze spisu majątku ruchomego oraz tryb, sposób i warunki zastosowania tymczasowych środków zapobiegających usunięciu ruchomości przed ich spisaniem. Przyjęte w rozporządzeniu regulacje stanowią w zasadzie powtórzenie przepisów zawartych w rozporządzeniu z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza. Przepisy dotychczasowego rozporządzenia sprawdziły się bowiem w praktyce i nie budziły większych zastrzeżeń.